

Μαζί με τη σαβούρα μην πετάτε και τον Μαρξ*

Ενώ διαλύεται η σοβιετική αυτοκρατορία, εντυπωσιάζει η έκπληξη εκείνων των Σοβιετική Ένωση γρήγορα άρχισε να δείχνει πως εκφυλίζεται σε δικτατορία, σε τρόπο και σε σκοτεινή κυριαρχία μιας γραφειοκρατίας χωρίς ιδεώδη) να παραμείνει για πολλές δεκαετίες αξιόπιστος στα μάτια τόσων ανθρώπων. Ποια κουταμάρα, αναρωτιόμαστε, μπορεί να έσπρωξε τους «prematuro anti-fascistes» σαν τον Μαλρώ και τον Χεμινγκουέ (για να μην αναφερθώ στους συμπατριώτες μας που αντιμετώπισαν φυλακές, εξορίες, τουφεκισμούς κι ανταρτοπολέμους) να πεθάνουν γι' αυτή την ιδέα, την ίδια που στη Μόσχα σκότωνε τόσους αθώους;

Ως συνήθως οι πιο έκπληκτοι κι αγανακτισμένοι είναι εκείνοι που σε οφειλόμενο (ή μη οφειλόμενο) χρόνο υπήρξαν στρατευμένοι Ερυθροί. Λίγοι απ' αυτούς αισθάνθηκαν την ανάγκη να εξηγήσουν γιατί το κομμουνιστικό ιδεώδες διατήρησε τη μαγνητική δύναμή του ακόμη και μετά το συναγερμό που είχαν σημάνει μεγάλοι απογοητευμένοι, όπως ο Ζιντ ή ο Κέστλερ.

Υπενθυμίζω κάποια άρθρα του δημοσιογράφου Τζόρτζο Μπόκκα κι ακόμη περισσότερο δύο ιδιαίτερα διαυγείς στήλες του [κριτικού βιβλίου και τηλεόρασης, Σ.τ.Μ.] Μπενιαμίνο Πλάτσιντο στην εφημερίδα Ρεπούμπλικα, γραμμένες διαγωνίως, μιλώντας γι' άλλα, σύμφωνα με το δικό του στυλ.

Επανέρχομαι κι εμπλουτίζω ελεύθερα το επιχείρημα του Πλάτσιντο. Μοιάζει με σταθερό στοιχείο της ιστορίας το γεγονός πως όταν μια ουτοπία εμπραγματώνεται σε μια δεδομένη χώρα, τα επακόλουθα να είναι δύο. Αφ' ενός, εκεί που φιλοδοξεί να γίνει πραγματικότητα, η ουτοπία θαμπώνει διότι πρέπει να συμβιβαστεί με αυτήν την ίδια πραγματικότητα, να παλέψει ενάντια σε όλους εκείνους που την αρνούνται και που πολιορκούν από κάθε πλευρά την εμπραγματάωσή της, να αντιμετωπίσει τις αντιουτοπίες που η ίδια παράγει. Έτσι, σχεδόν πάντα το αποτέλεσμα είναι πως τελικά η ουτοπία καταφεύγει στην επιβολή και τον τρόπο και χάνει την απελευθερωτική πνοή της.

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Από το «Espresso» της 15.9.1991.

Αφ' ετέρου όμως το γεγονός πως η ουτοπία κατά κάποιον τρόπο εμπραγματώθηκε, άσχετα από το οποιοδήποτε τίμημα, ηλεκτρίζει όσους αναμένουν κάποια αλλαγή, κι εκείνοι τη χρησιμοποιούν σαν σημαία, σαν ιδεώδες πρότυπο, ενώ παραμένουν εντελώς αναισθητοι προς ό,τι συμβαίνει ή προς ό,τι συνέβη πραγματικά στη χώρα της φαινομενικής εμπραγματώσεως της ουτοπίας.

Για αιώνες ολόκληρους το όνειρο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της χρυσής εποχής της, σαγήνευσε το νου των μεγάλων διανοητών, παρόλο που γνώριζαν πολύ καλά πως ο Καίσαρας ήταν ένας αδίστακτος φιλόδοξος, ο Αύγουστος ένας τύραννος, πως όχι μόνον ο Νέρων ήταν ένας αιματοβαμμένος τρελός και πως το μεγαλείο της Ρώμης ήταν στα χέρια ανθρώπων που δηλητηριάζονταν μεταξύ τους.

Το ίδιο και στη Γενεύη του Καλθίνου διώκονταν οι διαφωνούντες σαν να υπήρχε ακόμη η Ιερά Εξέταση. Η ιδέα όμως μιας ελεύθερης σχέσης με τα ιερά κείμενα και μια μη αιεταρχικής Εκκλησίας συγκίνησε για αιώνες τις καρδιές χιλιάδων διαφωνούντων που ζούσαν σε καθολικές χώρες.

Στο Παρίσι η γκιλοτίνα δούλευε ασταμάτητα κι η Επανάσταση μεταμορφωνόταν σιγά σιγά σε δεσποτικό καθεστώς του Βοναπάρτη, αλλά ακριβώς τη στιγμή που η παλινόρθωση εκμηδένιζε τα ιδεώδη της ελευθερίας, της αδελφότητας και της ισότητας, τα επαναστατικά συνθήματα, η τρίχρωμη σημαία κι ο μύθος του Ναπολέοντα κατακτούσαν τον ανθό της ευρωπαϊκής νεολαίας, που επεδίωκε νέα, ελεύθερα και ανεξάρτητα έθνη και δεν είχε καμία πρόθεση να επαναλάβει στη Νάπολη, το Μιλάνο, το Σάπρι, τη Βιέννη ή τη Βουδαπέστη το αιματοβαμμένο μπαλέτο ανάμεσα στον Δαντόν, τον Μαρά και τον Ροβεσπιέρο.

Αυτό εξηγεί τους ενθουσιασμούς για τον Στάλιν, τον Μάο, τον Τσε Γκεβάρα, ακόμη και για την ανυπότακτη Αλβανία. Ήταν το «όνειρο για κάποιο Πράγμα» που μπορούσε να γίνει πραγματικότητα γιατί κάπου κάποιος το είχε αποτολμήσει. Κι ήταν ασήμαντο το γεγονός πως η δοκιμή είχε αμφίβολα αποτελέσματα, αφού η δύναμη μιας ουτοπίας συνίσταται στο γεγονός πως παραμένει αθάνατα δια μέσου και παρόλες τις αποτυχίες.

Οι ουτοπίες επιβιώνουν και μετά τις παλινόρθώσεις που τις εκμηδενίζουν καταγγέλλοντας τη φρίκη τους κι η περίπτωση της γαλλικής επανάστασης παραμένει υποδειγματική. Οι νέες γενιές, όχι μόνο στην Ιταλία, γρήγορα θα στρέψουν πυρετωδώς τη σκέψη τους προς εκείνον τον ιδεώδη κομμουνισμό που, εξ αιτίας κάποιου αμελητέου εμπειρικού ατυχήματος, εμπραγματώθηκε εσφαλμένα την πρώτη φορά. Και θα τη στρέψουν με τόση μεγαλύτερη ορμή, όσο περισσότερο θα έχουν ακούσει και δει τριγύρω τους τον ενθουσιασμό των πατεράδων τους όταν τον έβασαν.

Δεν θα ήταν κακό αν συνεχίζαμε να στοχαζόμαστε χωρίς κόμπλεξ (διαπιστώνοντας το μεγαλείο, αλλά και τα ιστορικά όριά τους) γύρω από ευγενή κείμενα, όπως το *Μανιφέστο* του 1848 και, για όσους τα καταφέρουν, το *Κεφάλαιο*. Ακόμη και για ορισμένες διαυγείς φιλοσοφικές σελίδες του Μάο κι ίσως και για το *Τι να Κάνουμε*. Για να αποφύγουμε ύστερα τον κίνδυνο οι νέες γενιές, μόνο και μόνο για να προκαλέσουν, να ξαναπάρουν στα σοβαρά τα τετριμμένα επιχειρήματα του *Υλισμού κι Εμπειριοκριτικισμού* ή τις θηριώδεις ασυναρτησίες του «Ντιαμάτ».

Μετάφραση: Δημήτρης Δεληολάνης